

*О.І. Еўдакімава, 1 курс**Навуковы кіраўнік – Л.П. Місюкавец, выкладчык**Палескі дзяржаўны ўніверсітэт*

Сучасны падыход да праблем маўленчай культуры ўлічвае шырокі спектр пытанняў, звязаных з функцыянаваннем і развіццём беларускай мовы і яе норм у структуры мовы нацыі. Відавочна ўзрастанне сацыяльнай і літаратурна-эстэтычнай ролі мовы ў сённяшнім жыцці народа. Культура маўлення прадугледжвае ўсебаковае, поўнае веданне рэальнай сістэмы мовы ў яе гістарычным развіцці, валоданне формамі і стылямі сучаснай літаратурнай мовы ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі зносін. Сістэма камунікатыўных якасцей маўлення прадугледжвае правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, выразнасць, багацце і разнастайнасць, дарэчнасць, чыстату і лаканічнасць. Пэралічаныя якасці, безумоўна, маюць дачыненне да такога працэсу ў мове, як запазычанне [1, с. 77]. Цалкам асвоенымі запазычаннямі лічацца словы, у фанетыка-марфалагічным афармленні і семантыцы якіх не застаецца нічога, што ўказвала б на іх іншамоўнае паходжанне. Напрыклад: **булка, боршч, гарбата, гуляш, кава, какава, кампот, плоў, рулет, смажаніна, сыр, торт, халва, чай, шакалад, шашлык, шынка**. Пэралічаныя словы абазначаюць агульнавядомыя стравы, характэрныя не для аднаго пэўнага народа, а для многіх іншых. Асвоенныя запазычанні, уласцівыя сучаснай беларускай мове, прыйшлі ў розны час і з розных моў. Сярод даўніх беларускіх запазычанняў сустракаюцца словы, звязаныя сваім паходжаннем больш чым з дзясяткам моў. Найбольш значную частку сярод іх складаюць лексічныя адзінкі, якія на працягу XIV–XVIII стст. увайшлі ў беларускі слоўнік з заходнеславянскіх і заходнееўрапейскіх моў [2, с. 3].

Побач з цалкам асвоенымі запазычаннямі сустракаюцца іншамоўныя словы, якія засвоены часткова. Асабліва ў кулінарных меню звяртаеш увагу на такія словы, бо значэнне іх, часцей, зусім невядомае. Сучасныя маладыя беларусы з павагай ставяцца да культуры іншых народаў, іх

мовы і кухні. З задавальненнем знаёмяцца з непрывычнымі для слыху і гучання словамі, запамінаюць іх значэнне, выкарыстоўваюць ва ўласнай мове. Напрыклад, у беларускай мове словы *бігос, вядліна, журэк, зразы, флякі, кнэлі, лазанкі, пленцы, фітка* паходзяць з польскай мовы, але яны абазначаюць найменні страў не агульнавядомых, а спецыфічных, характэрных для польскай кухні, гэта значыць адлюстроўваюць быт людзей пэўнай мясцовасці. Выкарыстоўваюцца ў меню беларусаў, каб паказаць асаблівасці польскіх страў. *Бігос* – лянiвiя галубцы [3, с. 38]. *Журэк* – суп, які нярэдка складае адзiную страву абедна або вячэры. Заядаюць яго, як правiла, чорным аржаным хлебам з мукi грубага памолу [3, с. 56]. *Флякі* – суп з гавяджага страўнiка [3, с. 390].

Словы *ведзерай, кугелiс, рагайшыс* успрымаюцца як сродкi характарыстыкi адпаведна лiтоўскiх найменняў страў. Аднак адны i тыя ж стравы ў розных народаў называюцца па-свойму. Напрыклад, лiтоўскiя папулярныя блiны *жамайчу* – тая ж страва, што i *зразы, клёцкi, цэпялiны*. Шмат экзатызмаў запазычана з французскай мовы: *айолi, антрэкот, бурдалу, валаваны, галета, кiш, кнэлі, круасан, крушон, рататуй*. Апошнiм часам вельмi iнтэнсiўна ў меню беларусаў пранiкаюць найменнi страў i з усходнiх краiн: з армянскай мовы *бязбаиш*, з азербайджанскай *пахлава, хаиш*, грузiнскай *каўрма, хаишлама, чанахi*, з японскай *сашымi, сукiякi, тэмпура* i iншыя.

Прамежкавае становiшча памiж экзатызмамi i цалкам асвоенымi словамi займаюць лексiчныя сродкi iншамоўнага паходжаньня, якiя, нягледзячы на шырокае i працяглае па часе ўжыванне ў беларускай мове, не атрымалi яшчэ здольнасцi змяняцца па склонах. Напрыклад: *барбекю* (англ.), *леча* (венг.), *крэм-бруле, пюрэ, рагу* (фр.), *харчо* (груз.), *капучыно, спагецi* (iт.), *сушы* (яп.), *чанахi* (груз.).

Пералiчаныя цалкам не асвоенныя словы маюць нiякi род, не змяняюцца па склонах, але ж некаторыя з гэтых слоў набылi фанетычныя асаблiвасцi: у беларускай мове ёсць аканне, ёсць зацвярдзелыя, таму адрознiваецца вымаўленне i правапiс гэтых слоў: *леча, пюрэ* (у беларускай мове) – *лечо, пюре* (у рускай), *lesco* (у венгерскай), *puree* (у французскай).

Сярод запазычаных слоў сустракаецца шмат такiх, якiя не доўга iснуюць ў беларускай мове, якiя яшчэ не “прапiсалiся” ў беларускамоўных слоўнiках, i таксама не змяняюцца па склонах: ай-олi, глясэ, фандзю (фран.), калакука (фiн.), сорбе (турэц.).

Запазычаная лексiка, ужытая ў сучасных меню, стварае незвычайнае стылiстычнае асяроддзе. Размоўны стыль маладых людзей папаўняецца ўнармаванымi, а падчас i вельмi прыгожымi па гучаннi словамi, напрыклад: *барбекю, валаваны, зефiр, кныдлi, купаты, лазанкi, манты, спагецi, сушы*. Маладыя людзi ў кампанii сваiх сяброў цi проста равеснiкаў iмкнуцца падзялiцца ўражаннямi пра страву, якую паспрабавалi першы раз, называюць яе найменне, пры гэтым стараюцца правiльна вымавiць слова. Моўныя зносiны, якiя складваюцца ў такiх жыццёвых сiтуацыях, фармiруюць у моладзi такiя камунiкатыўныя якасцi, як дарэчнасць, багацце, чыстата маўлення. Значыць, выцясяняецца са слоўнiкавага запаса маладых людзей ненарматыўная лексiка.

Стилiстычнае асяроддзе, напоўненае запазычанымi словамi, спрыяе развiццю такой маўленчай якасцi, як эмацыянальнасць i выразнасць.

Спiс выкарыстаных крынiц

1. Лепешаў, I.Я. Новыя словы апошнiх гадоў / I.Я. Лепешаў // Роднае слова. 1999. №2 (ст. 77–55)
2. Мiхневiча, А.Я. Слова беларускае. З гiсторыi лексiкалогii i лексiкаграфii / пад рэд. А.Я. Мiхневiча. – Мiнск: Народная асвета, 1994. – 273с.
3. Булыка, А.М. Слоўнiк iншамоўных слоў / А.М. Булыка. – Мiнск : Народная асвета, 1993. – 398 с.